

Camphill-landsbyer i Norge

– i lys av normalisering som rådende omsorgsideologi

AV **INGRID GLENDE
JAKOBSEN**

Ingrid Glende Jakobsen er nyutdannet vernepleier fra Høgskolen i Bergen. Som elev ved Steinerskolen i Stavanger, var hun på besøk i Vidaråsen landsby. Dette var hennes første møte med Camphill-bevegelsen, og det som vakte hennes interesse for landsbyene.

Utgangspunktet for denne artikkelen er en oppgave fra siste år på vernepleierutdanningen, der Glende Jakobsen ville se nærmere på denne måten å organisere omsorgen på. Er det så store forskjeller og motsetninger som det ser ut til ved første øyekast?

I dagens Norge er tjenestene for mennesker med utviklingshemning bygd opp i lokalmiljøet, rundt den enkeltes hjem. De segregerte institusjonene er lagt ned. Normalisering, integrering og inkludering har vært hovedparoler (Tøssebro 2006). Med normalisering som ledende omsorgsideologi, har vernepleierens arbeidsplass flyttet fra institusjonene og over i brukernes hjem.

I kontrast til den måten vi er vant til at omsorgen organiseres, finnes det flere landsbyer hvor mennesker med utviklingshemning bor og arbeider sammen med funksjonsfriske medarbeidere. Landsbyene er en del av en verdensomspennende bevegelse som kalles Camphill. Organiseringen av landsbyene varierer fra land til land, fordi Camphill-bevegelsen i ulike land er preget av sitt lands politiske føringer og ikke minst lovgivning. Jeg har utelukkende sett på Camphill-bevegelsen i Norge (<http://www.camphill.no>).

I arbeidet med oppgaven brukte jeg flere metoder; litteraturstudie, intervjuer og feltbesøk. En hovedkilde har vært Nils Christies *Bortenfor anstalt og ensomhet*. Boken er ikke uproblematisk å bruke. Den er fra 1989, og begynner med andre ord å nærme seg 20 år, men er det mest helhetlige verket gitt ut om Camphill i Norge. Jeg har også gjort to intervjuer. Det ene med Helge Ole Bergesen, som i en tiårsperiode satt i representantskapet for Landsbystiftelsen i Norge. Det andre med en tidligere medarbeider i en av landsbyene, som jeg i denne artikkelen har valgt å anonymisere. Jeg har selv, ved to anledninger, vært på besøk i Camphill-landsbyer. Her fikk jeg omvisning i verkstedene, gården, familiehusene og resten av området av medarbeidere og en landsbyboer. Disse besøkene har i større grad enn litteratur og intervjuer gjort meg i stand til å danne meg et bilde av livet i en Camphill-landsby.

Omsorgen for mennesker med utviklingshemning i Norge i forrige århundre

Gjennom store deler av forrige århundre var omsorgen for mennesker med utviklingshemning preget av store, segregerte og lukkede sentralinstitusjoner. Begrepet *segregering* beskriver fysisk og sosial distanse mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede (Stangvik 1987). Fram til 1970-tallet var vern i institusjoner den grunnleggende ideologien for omsorgen for mennesker med utviklingshemning. Målsetningen var å gi disse menneskene pleie og vern, da man mente at de trengte å beskyttes fra det øvrige samfunnet. Å segregere utviklingshemmede betyr altså å gi dem et eget tilbud utenfor det øvrige samfunnet, og på den måten stenge dem ute. Segregerte løsninger ble valgt så lenge funksjonsnedsettelse ble sett på som avvik (NOU 2001:22).

Normaliseringstanken vokste på slutten av 1950-tallet opp som en kritikk og et positivt alternativ til dette (Kebbon 1993).

Den skandinaviske normaliseringstradisjonen

Niels Erik Bank-Mikkelsen¹ og Bengt Nirje² blir sett på som grunnleggerne av den skandinaviske normaliseringstradisjonen. De ser begge på normalisering ut fra rettigheter; det å få leve så normalt som mulig og delta i det normale livets mangfold er en menneskerett. Selv om Nirje og Bank-Mikkelsen utviklet teorien uavhengig av hverandre, har de stort sett samme oppfatning av begrepet (Askheim 2003). Denne ideologien har de siste 30 årene vært hovedmålsettingen for omsorgen for mennesker med utviklingshemning (Askheim 2003).

¹ leder for den danske åndsvakeforeningen

² leder for den svenske foreldreforeningen for psykisk utviklingshemmede
Norsk institutt for forskning og oppvekst

Hva ligger i normaliseringsbegrepet?

Begrepet normalisering kan deles inn i fire dimensjoner (Kebbon mfl. i Askheim 2003):

1. Fysisk normalisering

Man skal ha egen bolig eller eget rom, egne klær, økonomiske muligheter for ett fritt liv og andre fysiske og elementære forutsetninger som må være tilstede for å tilfredsstille allmenne og elementære behov.

2. Funksjonell normalisering

Fysisk funksjonshemmede og utviklingshemmede skal kunne delta i samfunnets aktiviteter på lik linje med andre. Dette innebærer å kunne utnytte og kunne bruke offentlige og private tjenester som transport og fritidstilbud.

3. Sosial normalisering

Man skal, både av seg selv og andre, oppfattes som en del av et større fellesskap. Man skal ha en gjensidig relasjon med andre mennesker. Det er et viktig poeng at dette fellesskapet ikke bare skal være med andre med funksjonshemninger.

4. Samfunnsmessig normalisering

Dette innebærer å ha ansvar, innflytelse og tillit i form av blant annet å være aktiv i organisasjoner. Man skal delta i forhold til hva som er normalt ut i fra alder.

Normalisering er kort fortalt å gi alle mulighet til å leve så normalt som mulig (Bank-Mikkelsen i Stangvik 1989). Mennesker med utviklingshemning skal ha samme rettigheter og forpliktelser som andre (Askheim 2003). De skal ha mulighet til å leve så normalt og likt funksjonsfriske som mulig, og ha en normal døgn-, uke- og årsrytme. Omsorgen skal ikke være sentralisert i institusjoner, men bygges opp i lokalmiljøet (Alsvalg og Tanche-Nilssen 1999).

Integreringstanken og motforestillingene mot det

Mens segregering beskriver fysisk og sosial distanse mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede, beskriver integreringsbegrepet nærhet (Stangvik 1987). Det brukes ofte som en motsetning til assimilering, som betyr at minoriteter skal gå vekk fra sine særegenheter, og bli mest lik majoriteten. Å være integrert betyr at man er en del av ett fellesskap, samtidig som man beholder sitt særpreg. Det er rom for annerledeshet. Minoriteter, som mennesker med funksjonsnedsettelse, skal som alle andre følge norske lover og regler, og ha de samme rettigheter og plikter (Brenna 2004). Integrering innebærer også at tiltak og tjenester skal gis i den enkeltes lokalmiljø, og ikke på spesialinstitusjoner (NOU 2001:22). Integrering har av mange blitt sett på som nødvendig for å oppnå normaliseringsmålene (Askheim 2003).

Fra 1980-tallet har institusjonene for mennesker med utviklingshemning blitt bygget ned. Utviklingshemmede bor nå i vanlige boligstrøk, og går på vanlige skoler. Målet er at de skal høre til og delta i sosiale sammenhenger og bli godtatt på grunnlag av egne forutsetninger (Alsvåg og Nilsen 1999).

Men ikke alle mener at integrering er veien å gå. Tor Inge Romøren, (2000) forsker ved NOVA, hevder at integrering av funksjonshemmede kan gjøre dem mindre akseptert i samfunnet, og at den norske integreringen har vært for preget av ideologi. Han hevder at mens små barn tolererer forskjellighet og avvik, forsvinner denne toleransen i 9–10 års alderen. Derfor får mange funksjonshemmede som går i normalskole problemer i puberteten. Mange ville derfor hatt det bedre i spesialskoler eller klasser. Et annet poeng er at ikke alle skoler har den kompetansen som trengs, og barna kan risikere å få for lite hjelp (Jakobsen 2000). Inger Marii Tronvoll, forsker

ved program for sosialt arbeid, NTNU, støtter Romøren. Hun mener at man gjennom integrering gjør funksjonshemninger «usynlige». Dette fører igjen til at funksjonshemning kan bli mindre akseptert, og det blir også vanskelig å akseptere sin egen funksjonsnedsettelse (Tronvoll 2000).

Integrering og inkludering, synonyme begreper?

Inkludering har blitt brukt som en erstatter til integrering, og som motsetning til ekskludering (St. meld. nr 49 (2003–2004)). Av noen blir integrering og inkludering sett på som synonymer. Andre hevder det ligger mer i inkluderingsbegrepet, enn i integrering. Skal noen integreres, må de på forhånd være utenfor. Et eksempel er når en skole sier at «det er 200 elever på denne skolen, 10 av dem er integrert». Betyr dette at de 190 andre ikke er integrert? Eller betyr det at skolen mener at de 10 egentlig ikke hører til, men de får være der likevel?

Inkludering handler om å gjøre offentlige velferdstilbud slik at de blir i stand til å gi alle et tilfredsstillende tilbud innenfor samme setting (Tøssebro 2006). St. meld. nr 20 (2006–2007) slår fast at inkluderende skole og arbeidsliv, og tilrettelagte helse og sosialtjenester må prioriteres. Inkluderingsbegrepet er på denne måten i slekt med målet om deltakelse i arbeidsliv, nabolag og foreningsliv.

Normalisering – et middel for å oppnå høyere livskvalitet

Den nordiske normaliseringstenkningen har hovedsakelig blitt videreført og utviklet gjennom Center for handicapforskning ved Universitet i Uppsala. For dette miljøet vil normalisering være med på å gjøre mennesker med funksjonshemning mer akseptert i samfunnet, noe som medfører økt livskvalitet for denne gruppen. Normali-

sering blir da ikke et mål i seg selv, men et middel for å oppnå livskvalitet (Askheim 2003).

Livskvalitet er for mange et vagt begrep, noe alle snakker om, men ingen fullt ut forstår (Campbell mfl.1976 i Askheim 2003). En definisjon kan være «...a concept that reflects a person's desired conditons of life» (Shalock 1994:267 i Askheim 2003:72). Det er subjektivt hva enkeltindividet legger i hva som er godt. Det finnes likevel noen objektive faktorer som synes å være avgjørende. Dette er først og fremst levekårskriterier, som materielle forhold, helse, utdanning og sysselsetting. Subjektive forhold som er avgjørende for god livskvalitet er å være aktiv, ha gode mellommenneskelige relasjoner, positivt selvbilde, og en grunnstemning av glede (Næss 1979 i Askheim 2003).

Normaliseringstenkningen internasjonalt forbindes med den amerikanske professoren Wolf Wolfensberger. Han var i utgangspunktet inspirert av den skandinaviske normaliserings-tankegangen. Utover 1980-tallet utviklet teorien seg til en egen uavhengig teori fikk betegnelsen «verdsetting av sosiale roller (VSR)» (Askheim 2003). Hovedprinsippet i teorien er at folks velferd avgjøres av hvilke sosiale roller de har i samfunnet. Enkeltindivider eller grupper som kan karakteriseres som avvikende blir satt i lavt verdsatte roller. Hovedstrategien for profesjonelle som ønsker å fremme normalisering blir da å gi mennesker som er lavt verdsatt roller som er mer verdsatt i samfunnet (Askheim 2003).

I de senere år har normaliseringsideologien blitt kritisert for å være utdatert. Dette fordi normalisering³ er et svar på de problemene som fantes i omsorgen for mennesker med utviklingshemning da ideologien vokste fram. I dag er situasjonen en annen, og dagens problemer kan ikke

forstås ut fra gamle ideologiske termer (Söder 1992 i Askheim 2003). På tross av kritikken er likevel normaliseringsideologien fortsatt rådene for omsorgspolitikken i Norge (Askheim 2003).

Camphill

Det hele startet i Skottland i 1940, da en gruppe krigsflyktninger med den østerrikske jødiske legen Karl König i spissen, grunnla en skole for barn med spesielle behov på Camphill utenfor Aberdeen. Den første Camphill-landsbyen ble opprettet da disse barna ble voksne. Målet var ikke lenger oppdragelse og undervisning, men en livsform tilpasset voksne. (<http://vidaråsen-camphill>). Medarbeiderne var ikke lærere, for pedagogikken var ikke det sentrale her. Målet var å skape en ny samfunnsform (Bang 2006).

Karl König er inspirert av Rudolf Steiner og antroposofien. Antroposofi er ingen konkret lære eller trosretning (Mathisen 2005), men et redskap for å forstå mennesket (Roth 1986). Kort fortalt går denne ut på at man mener at mennesket lever på jorden samtidig som det søker mot himmelen – kosmos. I alt på jorden finnes det en bit av kosmos. Ved å anerkjenne at det finnes både en jordisk og en spirituell aktivitet, skapes det en helhetlig sammenheng. (Mathisen 2005). Grunn-tanken bak Camphill er at alle mennesker skal ha rett til meningsfulle livsoppgaver og et innholdsrikt liv. Alle er likeverdige, og menneskets innerste vesen skal sees på i en større utviklingsprosess uavhengig av ytre forhold og begrensninger (<http://Vidaråsen – Camphill>).

Internasjonalt omfatter Camphill-bevegelsen rundt 100 landsbyer, steder og skoler, fordelt på 22 land. 6 landsbyer, et matforedlingsverksted, et seminarsenter og en folkehøgskole for voksne mennesker med utviklingshemning er tilsluttet «Camphill landsbystiftelsen i Norge» (Balavoine 2006).

3 Når begrepet «normalisering» blir brukt i denne artikkelen, er det den skandinaviske tradisjonen som er ment.

Camphill-landsbyene i Norge

De seks landsbyene er Vidaråsen i Vestfold, Solborg i Buskerud, Hogganvik i Rogaland og Vallersund gård, Jøssåsen og Kristoffertunet i Trøndelag. Vidaråsen er eldst, og størst med sine 150 innbyggere. De fem andre landsbyene har fra 30 til 50 innbyggere ([http:// Camphill – landsbyene i Norge](http://Camphill-landsbyene_i_Norge)).

Landsbyene er svært opptatt av at de som bor her ikke er pasienter og personale, her bor det *mennesker*. Kategorier blir sett på som firkan- tede, med fare for man bare ser kategorien og ikke menneskene inni. Likevel er det et skille mellom de man kaller «landsbyboere», og de man kaller «medarbeider» (Christie 1989). Også i følge König er det forskjell på medarbeider og landsbyboer på noen områder, men på andre områder skal det ikke være noen forskjeller (König 1998).

Landsbyboerne

Landsbyboerne er voksne mennesker med utvik- lingshemning eller andre hjelpebehov. Disse kommer til landsbyen på bakgrunn av faglig utredning fra sosialetat eller lege. Landsbyene tar i mot mennesker fra hele landet. Det er svært sjelden det kommer nye landsbyboere, fordi de som kommer blir et helt liv.

For å bli landsbyboer må man først være på prøveopphold. Dette begrunner landsbyene selv i at landsbylivet er så spesielt at ikke alle føler dette er noe for dem, eller landsbyen ser at de ikke kan gi dem et forsvarlig tilbud (Holland 1996:9). En tidligere medarbeider på Vidaråsen har fortalt meg at landsbyene sier de ikke kan ta i mot «... *personer som trenger medisinsk tilsyn eller behandling utover det landsbyen ser de har ressurser til, eller som ikke kan arbeide i et verksted overhodet, og heller ikke delta i resten av fellesskapet*».

For innbyggere i andre landsbyer enn Vidar- åsen er alternativet offentlige hjelpetilbud hvis de

blir for syke eller gamle til å delta i landsbylivet. På Vidaråsen har man derimot et sykehjem, eller terapihus, hvor ekstra hjelpetrengende eldre landsbyboere, men også medarbeidere, kan flytte inn når de blir gamle. Også andre pleietrengende eldre i lokalmiljøet kan få plass her ([http://Camphill – landsbyene i Norge](http://Camphill-landsbyene_i_Norge)).

Medarbeiderne

Medarbeiderne er det Christie kaller «helt van- lige». Selv om landsbyen drives på antroposofisk grunnlag, er langt fra de fleste som arbeider her antroposofe. I de siste årene har det også vist seg å bli et skille mellom de som er mest opptatt av Camphill som samfunn, og de som er mest opptatt av antroposofi (Grottdal 2005).

Man trenger ingen formell utdanning for å bo og arbeide i en landsby ([http://Vidaråsen – medarbeider](http://Vidaråsen- medarbeider)). Medarbeiderne er sivilarbeidere, studenter som tar seg et friår, eller man havner i en landsby på leting etter seg selv eller meningen med livet. Mange er utlendinger. Disse kjenner stort sett godt til Camphill fra hjemlandet, og noen er oppvokst i Camphill-landsbyer. For landsbylivet er det positivt med mange utlen- dinger fordi de ofte har lite nettverk i Norge utenfor landsbyen, og bruker sine sosiale krefter innover i landsbyene (Christie 1989). «*Det virker som om nordmenn ikke vil bo i et fellesskap, derfor er vi så mange fra andre land. ... I vår landsby er det en norsk familie, samt en norsk mor og hennes danske mann. Resten er fra Tyskland, Canada, Australia og mange andre steder*» blir jeg fortalt på mitt besøk.

Flere landsbyer over hele Europa mangler medarbeidere, og det har vært vanskelig å få nok unge inn i landsbyene. Det har derfor blitt diskutert om man må ansette flere, noe som gjør at man er redde for at ideen om at man bor *sammen* med tiden vil vaskes ut (Fuglår 2006). Det må også nevnes at for at landsbyene skal

være så stabile som mulig, er det ønskelig at medarbeiderne blir i minst ett år (<http://Vidaråsen – medarbeider>). Det at landsbyboere og medarbeidere bor sammen, er også med på å gjøre landsbyene stabile: «Siden de som jobber i landsbyene også bor de, er de alltid tilgjengelige og alltid på jobb. For landsbyboerne har dette en positiv virkning med at man oppnår at det er mer stabilt hvem de har rundt seg, enn de ville fått andre steder. Medarbeiderne er så å si alltid tilgjengelig, og man er ikke avhengig av vaktskifter».

Essensen i Christies *Bortenfor anstalt og ensomhet* er at landsbyene er bygget opp slik at kategorier på mennesker skal forsvinne. Medarbeidere og landsbyboere skal arbeide og bo side om side. Da jeg var på besøk i Vidaråsen landsby, opplevde jeg at skillet mellom landsbyboere og medarbeidere var større enn det Christie og landsbyene selv framstiller det som. Det må likevel nevnes at det var situasjoner der jeg opplevde det som vanskelig å vite hvem som var medarbeider og hvem som var landsbyboer.

På direkte spørsmål fra meg om hvordan han opplevde skillet, svarer en tidligere medarbeider: «Jeg opplevde disse skillene som flytende. De varierte hele tiden i løpet av en dag fra å være veldig klare, til å ikke eksistere overhodet, avhengig av hva som skjer og hvem man er sammen med. Bor man sammen en person som trenger mye hjelp, for eksempel til påkledning og støtte til å gå, blir man veldig bevisst eget ansvar, og hvilken rolle man har i landsbyen. Skillet mellom landsbyboer og medarbeider blir derfor her veldig tydelig. Senere på dagen kan man derimot være i en arbeidssammenheng med landsbyboere som har flytende og fritt språk, samme arbeidsplass, og gjerne samme interesser som deg. Da streifer ikke skillet deg en tanke. Videre trenger heller ikke skillet være personavhengig i det hele tatt. Det kan være tider på dagen da man føler seg som en familie, eller

venner som deler et hus, og man forholder seg til dem man har rundt seg nettopp som det; venner og familie. Ellers kan det være at man senere har behov for annet type samvær. Man vil være sammen med andre medarbeidere, og ikke måtte ha ansvar for eller ta hensyn til landsbyboere»

Lønn

Medarbeiderne mottar ikke lønn i vanlig forstand. Lønnsmidlene puttes i en felles pott, deretter blir de fordelt etter behov, og ikke etter arbeidsinnsats, utdanning eller ansiennitet (<http://Camphill-landsbyene i Norge>). En tidligere medarbeider forteller at det foregår på denne måten: «Pengefordelingen skjer med at man ber om penger til for eksempel klær eller ferie for familien sin. Så er det opp til rådet, som består av alle husforeldrene å bestemme om den som spør har behov for dette, og om summene er kurante. ... Jeg var selv aldri en del av dette fellesskapet, da man må ha bodd i landsbyen i minst ett år for å bli med. Jeg mottok 2000 kr i måneden i lomme-penger, mens kost og losji ble dekket av landsbyen.»

For Christie (1989) har denne formen for lønnsutbetalinger tre viktige funksjoner:

1. Man kutter forbindelsen mellom arbeid og penger. Arbeid blir på den måten ikke noe man gjør for pengenes skyld.
2. Man kutter forbindelsen mellom arbeid og forbruk. Pengebruken vurderes opp mot andre standarder enn hva man har «fortjent».
3. Landsbyene blir økonomisk sterkere, så lenge nøysomhet er idealet. I lønningene som utbetales fra staten har landsbyen 30 betalte medarbeidere, i virkeligheten er dette tallet 45.

Biform

Medarbeiderne bor, som landsbyboerne, fast i landsbyene. Et fåtall av landsbyboerne bor i egne hybler, de aller fleste bor i familiehus,

medarbeidere og landsbyboere sammen (Hol-land 1996). I hvert hus bor 2–6 landsbyboere, husforeldre, deres barn og eventuelt andre medarbeidere. I husene har alle sitt eget private rom, mens det er felles stue, bad og kjøkken. I løpet av de siste årene har noen av barnefamiliene også fått egne familieleiligheter med kjøkken (Grottdal 2005). Likevel er det fellesrommene som er kjernen i husene. Målet er at de som bor i husene skal fungere som en storfamilie, og det forventes at alle hjelper til med daglige gjøremål (<http://Vidaråsen – hus>).

Arbeid

Arbeidet er det mest grunnleggende i landsbylivet. Alle, bortsett fra barna som går på skole utenfor landsbyen, er i arbeid. Med unntak av husmor/husfar arbeider alle utenfor eget familiehus. Noen arbeider i et av de mange verkstedene, andre gjør husarbeid i andre familiehus enn sitt eget. Et viktig moment er at man skal gjøre noe for andre (Christie 1989). «*Tanken er at alle skal kunne arbeide. Det trenger ikke være tungt arbeid, men alle skal kunne gjøre noe. ... Arbeidet er av en sånn art at vi prøver å være mest mulig selvforsynte*» ble jeg fortalt på besøk i en landsby.

Hva produseres i verkstedene? På Vidaråsen har man ververiet hvor det lages skjerf, duker og gardiner som brukes i landsbyene. I dukkeverkstedet lages «Vidaråsen-dukken», en tøydukke som selges i Helios-butikker over hele landet, og som også brukes i Steiner-barnehager. Keramikerverkstedet lager kopper, skåler og figurer. Noe blir brukt i landsbyen, men det produseres også for salg for blant annet Blaafarveværket i Modum. I betongverkstedet produseres en type lyktestolper som går igjen i det antroposofiske miljøet. I snekkerverkstedet lages diverse treprodukter. Det foregår også en storstilt matproduksjon, og landsbyen er selvforsynt med både

bakeri- og meieriprodukter. I tillegg produseres pasta for salg i Helios-butikker. Det drives også sesongbasert matforedlings- og urteverksted, og Vidaråsen produserer blant annet syltetøy, saft, urteblandinger, tørkede frukt og grønnsaker, teer til medisinsk bruk og hudkrem (Grottdal 2005). Vidaråsen er med andre ord en stor bedrift.

Målet med arbeidet er at alle skal ha noe å gjøre og føle seg nyttige, men effektivitet er ikke det viktigste. Fordi landsbyene trenger arbeidsoppgaver, er de beskjedent utrustet når det gjelder mekanisering både i jordbruket, i verkstedene og i husene.

Fritid og kulturtilbud

Landsbyene legger opp til et variert fritids og kulturtilbud. «*Vi satser på levende kultur, og har ikke tv. Vi skal oppleve og gjøre ting sammen, ikke bare sitte stille å se på en boks*».

Det er ikke sjelden at artister, orkestre, teater- og eurytmiforestillinger kommer til landsbyene. På Vidaråsen kommer også bokbussen jevnlig på besøk (Grottdal 2005). Noen av landsbyene har egen kino, mens andre har i nærmiljøet (<http://Camphill-landsbyene i Norge>). Andre fellesaktiviteter innad i landsbyen er kafé og dansetilstellinger. Det blir ofte holdt kurs og foredrag, både av medarbeidere og folk utenfra (Grottdal 2005). Det settes ofte opp storslåtte egenproduksjoner i form av skuespill og andre forestillinger, spesielt i forbindelse med høytider. Både landsbyboere, medarbeidere og barn er med. Det er ønskelig at alle som bor i landsbyen deltar i høytidsfeiringene. Man blir derfor oppfordret til å ta ferier på andre tider av året. Høytidsfeiringene er også med på å gi året en markerte rytme (Grottdal 2005).

Man reiser også ofte utenfor landsbyene for å få med seg konserter, festivaler, fotballkamper og lignende. På Vidaråsen leier man en gang i uka den kommunale svømmehallen. Et basketballag,

bestående av medarbeidere, landsbyboere og barn, trener en gang i uka i gymsalen på den lokale ungdomsskolen (Grottdal 2005).

Det kan virke som om dagene i en landsby er fullsatt fra tidlig på morgnen til sent på kvelden. Det blir da viktig å understreke at fritiden også kan bestå av å være litt alene på rommet sitt, lese og strikke, kjernefamiliene kan bruke tid sammen for seg selv, man kan gå seg en tur eller få besøk (Grottdal 2005).

Men er man alltid i landsbysetting? lurer jeg på. Drar man aldri vekk fra landsbyen på egenhånd? Hva med ferie? *«Alle, både landsbyboere og medarbeidere, har fri en helg i måneden hvor man kan reise vekk, men det er ikke alle som har noe sted å dra. Utenom det får man 4–5 ukers ferie. Det er ganske avansert å sette opp når medarbeiderne drar på ferie. En landsby holder aldri stengt, og vi leier heller ikke inn ferievikarer slik de gjør andre steder»* kan medarbeider ved en av landsbyene fortelle.

Camphill i normaliseringens lys

Vi har sett at normaliseringstankegangen vokste opp som en kritikk og et alternativ til sentralinstitusjonene. Camphill-landsbyene i Norge var i begynnelsen å regne som institusjoner, og foreslått lagt ned sammen med disse, men de fikk bestå. Landsbyene har heller aldri sett på seg selv som institusjoner, de er landsbyer.

Christie stiller seg skeptisk til at mennesker med utviklingshemning kan *«leve et vanlig liv i det vanlige samfunn»* (Christie 1989:113). Videre sier han at: *«... de som har behov for hjelp kommer tilbake til det vanlige samfunn. Men på en spesiell måte. De er der, men er der ikke. Det finnes en usynlig glassvegg mellom dem og oss»* (Christie 1989:116). Bergesen bekrefter ovenfor meg at denne skepsisen ovenfor normalisering er gjennomgående i Camphill-bevegelsen. På tross av denne skepsisen, kan det likevel tenkes at

landsbyene oppfyller noen av normaliseringsprinsippene?

Med utgangspunkt i de fire dimensjonene av normalisering, vil jeg se hvor Camphill, i mine øyne, står i forhold til disse:

1. Fysisk normalisering

Landsbyboerne får tilfredstilt sine elementære fysiske og materielle behov i landsbyen. De færreste har egen bolig, men alle har eget rom. Landsbyboerne får alle utbetalt trygd som skal dekke klær og andre personlige innkjøp, i tillegg til at de selv betaler for kost og losji i landsbyen. Her har det vært en utvikling. Tidligere, da landsbyene lå under sykehusloven, gikk trygden automatisk til landsbyene som trakk penger for kost og losji, og deretter overførte et lovpålagt beløp til landsbyboerne. Med den nye ordningen står landsbyboerne, slik jeg ser det, friere med hva de vil gjøre med pengene sine.

2. Funksjonell normalisering

Landsbyboerne deltar, som de andre innbyggerne, i landsbysamfunnets aktiviteter. Her er alle likeverdige. Men hva med storsamfunnet? Dette er en verden landsbyboerne i mindre grad forholder seg til. De drar ut på ulike aktiviteter der, har familien sin der og de aller fleste er vokst opp der. Det blir likevel vanskelig å si at de er en del av storsamfunnet på samme måte som alle andre. For dem blir dette et sted de drar for å oppleve ting, på ferie og for å besøke venner og familie. Det er ikke her de bor, hører til og lever livene sine. For meg ser det ut som om landsbyboerne opplever funksjonell normalisering inne landsbyens miniatyrsamfunn, men ikke i det norske samfunn som helhet. Det er et poeng at landsbyene kan se ut som institusjoner, menneskene som bor her hører ikke til noe annet lokalmiljø enn miljøet i landsbyen.

3. Sosial normalisering

Det er ingen tvil om at landsbyboerne er en naturlig del av landsbyenes fellesskap. Her finner gjensidige relasjoner mellom landsbyboer – landsbyboer, og også landsbyboer – medarbeider, sted. En innvending er likevel at landsbyene kan være med på å skape avstand mellom de som bor i landsbyene, og familie og venner utenfor. Det er ønskelig at man feirer høytider sammen i landsbyen, og at man ikke drar hjem til familie da. Høytider, som jul, er kanskje den tiden på året familier i størst grad samles og er sammen. Er ikke det å hindre voksne utviklingshemmede å komme hjem til foreldrene til jul, med å lage unaturlige store avstander i en familie? Man lager en ny «familie» inne i landsbyen, istedenfor å bygge og ta på vare på de relasjonene som allerede er mellom den utviklingshemmede og hans/hennes familie utenfor landsbyen.

4. Samfunnsmessig normalisering

Slik jeg ser det, er landsbyboerne med å forme livet sitt i Camphill. De har ansvar, medinnflytelse og tillit. Gjennom landsbymøtet skal alle kunne være med å påvirke. Når vi tenker på arbeidet, har vi sett at alle skal ha et meningsfylt arbeid de kan trives med, og det legges opp til varierte fritidstilbud der alle kan finne noe av interesse.

Likhetene mellom Camphill og normaliseringstankegangen

Vi ser at det er likheter, men også store motsetninger mellom Camphill og normaliseringstankegangen. For å vise at likhetene likevel er store, vil jeg trekke inn livskvalitetsbegrepet. En av grunntankene bak Camphill-bevegelsen er at alle skal ha rett til meningsfulle livsoppgaver og et meningsfullt liv ([http://vidaråsen – camphill](http://vidaråsen-camphill)). Livet i landsby er ikke et normalt liv, men det

kan være et godt liv. Normalisering blir av mange sett på som et virkemiddel for å nå ett godt liv. Det er vanskelig å tenke seg at Nirje og Bank-Mikkelsen mente å ha noe annet enn nettopp dette som hovedmålsetning for omsorgen for mennesker med utviklingshemning. Man si at normalisering og Camphill har samme overordnede mål: det gode liv, god livskvalitet. For å nå dette målet har de valgt forskjellige veier som på noen punkter krysser hverandre.

Camphill og VSR

Wolfensberger har hevdet at: «*Vi avleser et samfunns kvaliteter ved å se på hvordan fellesskapet forholder seg til de svakeste lemmene*» (Wolfensberger i Kus 2006:3). Hovedprisnippet for VSR-teorien er at folks velferd avgjøres av hvilke sosiale roller de har i samfunnet. Strategien for å fremme normalisering blir her å gi mennesker i lavt verdsatte roller, mer verdsatte roller (Askheim 2003). Det er ikke urimelig å si at arbeidet i landsbyen gir landsbyboerne verdsatte roller. Målet med arbeidet er at alle skal bidra. Effektivitet er ikke det viktigste, men at alle kan gjøre noe de mestrer, og som er nyttig for andre. For Bergesen er det et viktig moment at arbeidet som gjøres i landsbyene faktisk har betydning for andre: «*Arbeidssteder for utviklingshemmede er ofte tilgjorte og utenfor «normale» arbeidsplasser. I landsbyen gjør alle et arbeid som er viktig for andre, og som er med på at dette miniatyrsamfunnet holder det gående. Arbeidsplassene er altså reelle.*»

Da jeg besøkte Vidaråsen, møtte jeg en dame som arbeidet med å lage kopper. Hun fikk meg med til dreieskiven og viste ivrig hvordan en kopp blir til. Da hun var ferdig, sa hun: «Hvis ikke jeg gjør dette, så blir det ingen kopper i hele verden». For meg sier denne uttalelsen noe om yrkesstolthet. Kvinnen er stolt over jobben, og vet hun skaper noe verdifullt, selv om hun har et

noe urealistisk bilde på hvor verdifullt det er. Det vi kan trekke ut av dette, er at gjennom arbeidet får landsbyboerne viktige og verdsatte roller. En tidligere medarbeider fortalte også at han som medarbeider arbeidet side om side med landsbyboerne, og at det spesielt var under arbeidet skillet mellom landsbyboere og medarbeidere ikke skjenket ham en tanke.

Ser vi på sitatet fra Wolfensberger, kan vi på den ene siden si at i Camphill-landsbyene er landsbyboerne, samfunnets antatt svakeste, og medarbeiderne, samfunnets antatt sterkeste, likeverdige. Som en oppsummering kan man si at arbeidet i landsbyen gir hver enkelt landsbyboer en samfunnsnyttig rolle. Målet er at alle som bor i landsbyen skal være likeverdige medlemmer av fellesskapet. På den andre side må vi ikke glemme at landsbyene ikke tar i mot, eller sender vekk, de aller svakeste.

Camphill som segregering – og som middel mot segregering

Grottdal (2005) omtaler Camphill-landsbyene som «et godt alternativ til tradisjonell norsk institusjonalisering» (Grottdal 2005:7). De fleste kan vel si seg enig i påstanden. Den kan likevel få oss i å spekulere i om Grottdal ikke har fått med seg at omsorgsorganiseringen i Norge har gjennomgått store forandringer, og at institusjonene er lagt ned. Som nevnt tidligere stod landsbyene i Norge, under HVPU-reformen, i fare for nedleggelse. Dette fordi de ble betraktet som institusjoner. Hva som skiller seg mest fra det Grottdal kaller tradisjonelle institusjoner, av Camphill og den øvrige omsorgen for mennesker med utviklingshemning i Norge, kan vel derfor diskuteres. Det er ikke noen tvil om at menneskene som bor i landsbyene er fysisk mest atskilt, og dermed segregert, fra det øvrige norske samfunn.

I dagens norske samfunn blir ikke funksjonshemmede bevisst ekskludert eller behandlet

dårlig. De er likevel ofte isolerte, og har et lite nettverk. Dette har en sammenheng med at menneskers sosiale relasjoner baserer seg på valg. Vi velger oss venner ut fra hvem vi har noe til felles med, og mennesker med utviklingshemning blir på denne måten lite attraktive for ikke-utviklingshemmede (Askheim 2005). Gustavsson (1989) kaller dette fenomenet «hverdagslivets naturlige segregering». Han hevder at selv om integrering fører med seg fysisk nærhet til vanlige mennesker, betyr det ikke at de har sosial kontakt med dem. De blir enten ikke valgt til bekjentskap, eller de føler seg ikke akseptabelt behandlet. Mennesker med utviklingshemning velger derfor, som andre, å omgås mennesker som ligner dem selv, da forutsetningen her er større for en gjensidig relasjon. Resultatet er at utviklingshemmedes nettverk nesten utelukkende består av andre utviklingshemmede, familie og profesjonelle.

Christie utaler seg skeptisk mot normaliseringsstankegangen, nettopp på grunn av det problemet hverdagslivets naturlige segregering er. Han påpeker at utviklingshemmede blir mye alene, og de som kommer for å være sammen med dem ofte er betalte hjelpere. For Christie blir landsbyliv et alternativ til den ensomheten han frykter normaliseringsstankegangen fører med seg. I landsbyen kan mennesker med utviklingshemning oppleve fellesskap med hverandre (Christie 1989). Jeg opplever at Christie mener at mennesker med utviklingshemning må beskyttes fra det øvrige samfunnet. Her kan vi trekke en parallell til omsorgen for denne gruppen mennesker slik den var før normaliseringsideologien ble den førende. Mener Christie at mennesker med utviklingshemning trenger vern fra det øvrige samfunnet, og er det *det* Camphill står for? Dette var et tema som kom opp under mitt besøk i en landsby. Her ble jeg fortalt at: «*Camphill skulle hatt mer kontakt med*

omverdenen. Vi profilerer oss så godt vi bare kan med ha åpne dager. Likevel er det få i lokalmiljøet som har hørt om oss, men det er ikke vår mening å være lukket. Selv om vi bor og arbeider her prøver vi å ha stor kontakt med verden utenfor. Vi er en egen verden, men vi må også ta sjanser på at utviklingshemmede klarer seg i den store verden, for det gjør de».

Camphill og spørsmålet om integrering

Christie stiller seg skeptisk til at mennesker med utviklingshemning i det hele tatt kan integreres. Dette fordi disse menneskene kan trenge hjelp til å klare seg i hverdagen. For å kompensere for såkalte svakheter og gi dem et liv lik alle andres, får de hjelp av det offentlige i form av det Christie kaller betalt vennskap. Med dette mener han betalte hjelpere som kommer og hjelper til med for eksempel påkledning, vasking, handling og som følger og er med på ulike aktiviteter utenfor hjemmet, slik at disse menneskene skal ha mulighet til å føre et liv likt alle andre. Christie mener denne hjelpen virker mot sin hensikt, fordi den ikke er med på å gjøre disse menneskene likestilt med alle andre, men heller er med på å gjøre dem til klienter (Christie 1989).

Bergesen bekrefter at Camphill-bevegelsen i Norge generelt er skeptisk til tanken om at mennesker med utviklingshemning kan integreres i det øvrige samfunnet. Han sier: «Utviklingshemmede faller utenfor både sosialt og i arbeidslivet, fordi de ikke når opp til samfunnets krav og forventninger.

For å nå normaliseringsideologiens mål, har familie og nærmiljø stått sentralt. Allerede i NOU 1973:25 understrekes det at når integrering og normalisering er styrende prinsipper, blir et nært forhold innen familien sentralt. Familien blir her sett på som den primære omsorgsenhet. Utviklingshemmede tilhører et familiefellesskap, der familiemedlemmer er naturlige medarbei-

dere for å dekke omsorgsbehovene (NOU 1973:23 i Alsvåg og Tanche-Nilssen 1999). St.meld nr. 88 (1974–75) sier at familien er den primære omsorgsenhet, og skal få hjelp slik at den kan ta seg av hjelpetrequende familiemedlemmer i hjemmet. Hjelpen skal utformes ut fra hva både familien og den enkelte klienten trenger. Nærmiljøet gis også en viktig rolle. Det antas at nærmiljøet har det som blir kalt «unyttede ressurser», som kan bidra ved behov (St.meld nr. 88 (1974–75) i Alsvåg og Tanche-Nilssen 1999). Om denne nærmiljøideologien har slått til, kan man stille spørsmålsteget ved.

Bergesen er kritisk til integrering av utviklingshemmede. Han hevder at nærmiljøideologien er urealistisk og basert på abstrakt tenkning og ideologi framfor faktiske forhold. En av grunnene er at han mener at dagens samfunn ikke fungerer slik at nærmiljøet stiller opp. «Mennesker med utviklingshemning trenger sitt eget miljø med mennesker som ligner dem selv. Løsningen blir å lage egne samfunn, som landsbyer, bygget på deres forutsetninger.» I landsbyene bor man som i en familie, og det er familien som gir den primære omsorgen. I tillegg har man nærmiljøet, landsbysamfunnet, som stiller opp for hverandre. Men Bergesen understreker at folk er forskjellige, og at ikke alle passer til landsbyliv: «Det er positivt at også mennesker med utviklingshemninger kan få mulighet til å velge alternative livsformer, men et liv i Camphill skal være basert på frivillighet. Noen har det best i landsby, andre bedre ute i det øvrige samfunnet..»

Vi har tidligere sett at det ikke bare er Camphill-bevegelsen som tar avstand fra at full integrering er løsningen for alle. Romøren og Tronvoll er skeptiske fordi de er redd det vil gjøre funksjonshemninger mindre synlige, og dermed mindre akseptert. Segregering er også med på å gjøre funksjonshemning usynlig. Et poeng blir likevel at ved segregererte tilbud blir man ikke

usynlig for andre i samme situasjon. Integrering på sin side kan være med å gjøre mennesker i samme situasjon usynlige for hverandre.

Camphill – både inkluderende og ekskluderende

Innenfor Camphill-landsbyene er det skapt et samfunn i miniatyr, der det ikke finnes segregerte tilbud for den som er «annerledes». Arbeidslivet er inkluderende; alle har arbeid som er tilrettelagt ut fra interesser og forutsetninger. Alle er likestilte, og skal ikke behandles annerledes om man er landsbyboer eller medarbeider.

En kan likevel ikke se bort fra at landsbyene ikke har sine dører åpne for alle. Viser det seg under prøveoppholdet at man ikke er i stand til å delta i fellesskapet, får man ikke bli. Satt på spissen kan man vel si at det var slik det var i det norske samfunn tidligere? «Passet man ikke inn,» fikk man ikke være med i det gode selskap, men måtte «ta til takke med» egne tilbud for «sin kategori». Normaliseringsideologien har gjort at samfunnet har gått vekk fra denne tankegangen. Offentlige instanser i Norge kan ikke nekte noen et tilbud på grunn av funksjonsnedsettelse. Denne muligheten har Camphill-bevegelsen. De kan segregere og bestemme hvem de synes passer best i deres landsby.

Camphill skal være et sted hvor mennesker bor og skal høre til i et fellesskap, men er man ikke i stand til å følge opp arbeids- og kulturlivet blir man satt utenfor. Potensielle landsbyboere må komme på prøvebesøk før de får bo fast i landsbyene. På mitt besøk i en av Camphill-landsbyene fortalte en medarbeider at det ikke bare er potensielle nye landsbyboere som kan bli ekskludert: «Noen ganger, når noen blir svært syke og hjelpetrengende ser vi at vi ikke har kapasitet til å ta vare på dem. Vi som jobber her bor her, vi har ingen skiftordninger. Det er trist når noen som har bodd her i over 20 år må flytte på sykehjem eller

kommunale bofellesskap, men slik er det bare.»

Camphill er altså et tilbud for utviklingshemmede som fungerer over et visst nivå. Man kan spørre seg: Forsvinner noe av fellesskapstanken i denne ekskluderingen?

«Å være medarbeider i landsby er ikke en jobb, men en livsstil»

Da jeg startet arbeidet med oppgaven, hadde jeg ikke en klar hypotese på forhånd som jeg ville presentere. Det jeg har kommet fram til, har kommet underveis. Jeg har skrevet for selv å kunne se sammenhenger, ikke bare for å vise leseren dem.

Vi har sett at Camphill-bevegelsen stiller seg skeptisk til normaliseringsideologien, og til at mennesker med utviklingshemning i det hele tatt kan integreres fullt ut i det norske samfunnet. For dem blir løsningen å danne egne småsamfunn hvor disse menneskene kan integreres. På avstand kan landsbyene se ut som institusjoner, men drar man til en landsby ser man at de ikke er det. Grunnleggende forskjeller på landsby og institusjon er at «de ansatte» bor her, de har ikke et hjem hvor de drar når vakta er over, og de får heller ikke lønn. Å være medarbeider i landsby ikke er en jobb, men en livsstil.

Slik jeg ser det, er Camphill-landsbyer på den ene siden segregerte tilbud, og på den andre siden en måte å skape et samfunn hvor mennesker med utviklingshemning kan bli fullt ut integrert med de andre som bor i landsbyen. Trekker vi inn livskvalitetsbegrepet, ser vi at landsbyene og normaliseringstankegangen er to ulike virkemidler for å nå et felles hovedmål: det gode liv.

Et spørsmål man kan stille seg til slutt, og som har kommet opp under arbeidet mitt: Er man generelt for opptatt av ideologier og teorier, og å utforme omsorg ut fra disse, framfor å se enkeltindividets behov?

Referanseliste

- Alsvåg, Heidi og Tanche-Nilsen, Anne (1999). *Den skjulte reformen. Om mestring og omsorg i et hjemmebasert hjelpeapparat*, Oslo, Tano Aschehoug
- Askheim, Ole Petter (2005). *Fra normalisering til empowerment. Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede*, Oslo, Gyldendal akademisk
- Balavoine, Dag (2004). «Nytt fra representantskapet». I: *Landsbyliv. Tidsskriftet for Camphill-landsbyene i Norge*. 1. årgang, Nr. 1. s. 7.
- Balavoine, Dag (2006) «Nye forskrifter og vedtak». I: *Landsbyliv. Tidsskriftet for Camphill-landsbyene i Norge*. 3. årgang, Nr 8. s. 12.
- Bang, Dag (2006). «En skikkelig overdose med antroposofi». I: *Landsbyliv. Tidsskriftet for Camphill-landsbyene i Norge*. 3. årgang, Nr. 9. s. 32.
- Brenna, Loveleen Rihel (2004). *Sangam! Integrering og inkludering*, Oslo, Fagbokforlaget
- Camphill – landsbyene i Norge*
<http://www.camphill.no/Camphill/index.htm>
Lesedato 5.4.2007
- Christie, Nils (1989). *Bortenfor anstalt og ensomhet. Om landsbyer for usedvanlige mennesker*, Oslo, Universitetsforlaget
- Christie, Nils (2004). «Getto». I: *Landsbyliv. Tidsskriftet for Camphill-landsbyene i Norge*. 1. årgang, Nr. 1. s 16–18.
- Fuglår, Johan (2006). «En femtid for Vidaråsen landsby?» I: *Landsbyliv. Tidsskrift for Camphill-landsbyene i Norge*. 3. årgang, Nr 8. s. 22
- Grottdal, Svein (2005). *Vidaråsen, livet i en Camphill-landsby*, Sandefjord, Purgatorio forlag
- Gustavsson, Anders (1993). «Livet i «integrasjonssamfunnet» – en analyse av nærhetens sosiale betydning» (s. 203–243). I: Sandvin, Johan Tveit (red) *Mot normalt? Omsorgsideologi i forandring* (1993). Oslo, Kommuneforlaget.
- Halvorsen, Knut (2002). *Forskningsmetoder for helse- og sosialfag. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Oslo, Cappelen Akademisk forlag,
- Jakobsen, Siw Ellen (2000). «Integrering er ikke alltid best» <http://www.forskning.no/Artikler/1018396840.47/1016045777.05>
Lesedato 19.4.2007
- Kebbon, Lars (1993). «Normalisering – klisje og virkelighet» (s 149–164). I: Sandvin, Johan Tveit (red) *Mot normalt? Omsorgsideologi i forandring* (1993), Oslo, Kommuneforlaget.
- König, Karl (1998): *Impulser for en sosial fremtid*, Oslo, Antropos forlag
- Mathisen, Arve (2005): «Hva er antroposofi?» I: Grottdal, Svein (2005) *Vidaråsen. Livet i en Camphill-landsby*, Sandefjord, Purgatorio forlag
- NOU 2001:22 *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*, Oslo, Sosial- og helsedepartementet
- Roth, Petter (1998):»Forord». I: *Impulser for en sosial fremtid* (1998), Oslo, Antropos
- Stangvik, Gunnar (1987). *Livskvalitet for funksjonshemmede. Normaliseringsprinsippet som grunnlag for forbedring av livskvalitet*, Oslo, Universitetsforlaget
- Stordalen, Jørn og Støren, Ingeborg (2004). *Bare skriv. Praktisk veiledning i oppgaveskrivning*, Oslo, Cappelen akademisk forlag
- St.meld. nr 20 (2006–2007): *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale forskjeller*, Oslo, Helse- og omsorgsdepartementet.
- St. meld. nr 49 (2003–2004): *Mangfold gjennom inkludering og ansvar*, Oslo, Sosial- og helsedepartementet
- Tronvoll, Inger Marii (2000): «Usynlighetskappen». I: Romøren, Tor Inge (2000): *Usynlighetskappen. Levekår for funksjonshemmede*, Oslo, Akribe
- Tøssebro, Jan (2006): «Å vokse opp med funksjonshemming – i kontekst». I: Tøssebro, Jan og Ytterhus, Borgunn (2006) *Funksjonshemmede barn i skole og familie*, Oslo, Gyldendal akademisk
- Vidaråsen – Camphill* http://www.vidaraasen.no/camphill_start_no.html Lesedato 6.4.2007
- Vidaråsen – hus* http://www.vidaraasen.no/vidaraasen_hus_no.html
Lesedato 9.4.2007
- Vidaråsen – landsbyboer* http://www.vidaraasen.no/landsbyboer_start_no.html Lesedato 6.4.2007
- Vidaråsen – medarbeider* http://www.vidaraasen.no/medarbeider_info_no.html Lesedato 6.4.2007